

מִרְן הָרַב צְבִי יְהוּדָה הַכֹּהֵן קוֹק זצ"ל

הערות בענין היתר המכירה בשביעית

מאמר זה כולל הערות של רבינו הרצ"ה קוק זצ"ל בענין היתר המכירה בשביעית. ההערות נכתבו כתגובה לחיבור שיצא נגד היתר המכירה בשעתו. הערות אלה בכתי"ק של רבינו זצ"ל נמצאו בין כתביו ולא נמצא בהם כל איזכור לגבי החיבור כנגדו כתב הרצ"ה, לא ביחס לזמן פרסום החיבור ולא ביחס לשם מחברו. לצערנו לא הצלחנו לעלות על עקבותיו של חיבור זה, ועם זאת משערים אנו מכמה סיבות שהערותיו של הרצ"ה זצ"ל נכתבו בין השנים תש"י לתש"כ.

על אף שלא מצאנו את החיבור עליו העיר רבינו זצ"ל את הערותיו, החלטנו להדפיס את הדברים ככתבם וכלשונם בתקוה שחלק גדול מן ההערות יהיה לתועלת הלומדים.

בראשית כל הערה מובא ציטוט מהחיבור (העתקת הרצ"ה קוק זצ"ל) ולאחר מכן הערתו של הרצ"ה קוק זצ"ל בענין.

1. "באיומים (!!) לעובדת מצב האכרים והישוב"

כאילו המצב לא היה מדאיג לקיום והאיומים היו המצאות בעלמא?

א.1. "היו מגדולי הדור שפרסמו היתר להפקיע שמיטה בתור הוראת שעה ע"י מכירת הקרקעות לנכרים. לעומתם פרסמו רבים מגדולי הדור שחלילה להתחמק מקיום המצוה שבאה לידינו אחרי שנות הגלות ושכ"כ סבלנו בגלל בטולה".

גדולי הדור שהיו נוטים לאיסור לא היו הרבים: לעומת הנצי"ב ור' יוסף-דוב ור' דויד פרידמן, שהיו נוטים לאיסור בתשובותיהם שנדפסו ע"ד זה בספריהם, היו ר' יצחק אלחנן ור' יהושע מקוטנא ור' יהושע-לייב דיסקין המתירים בהחלט למעשה, ואתם ר' שמואל מוהליבר, שדעתו היתה להתיר - יותר מהם - גם במלאכות דאורייתא ע"י ישראל אחרי המכירה, ור' שמואל זנוויל קלפפיש ור' חיים-אליעזר וואקס, ור' מרדכי אליאשברג, שדעתו היתה להיתר - יותר מהם - גם בלא מכירה, כמדומה, ע' זכרונות הרב בר-אילן. (אח"כ נתפרסמו גם דעותיהם להיתר של ר' אברהם מסוכאצ'ב ור' יוסף ענגיל. - וכן האדר"ת, שכתב שלדידיה היה מן המחמירים בפומבי, שכדאי הוא הגר"ל דיסקין לסמוך עליו להיתר ע"פ המהרי"ט, ע"פ עדות הרב ר' נ"ה מיפו והרב דפ"ת, ושהרש"ס הראה בעצמו את המהרי"ט).

הוראת ההיתר של הגאונים לא היתה "התחמקות מקיום המצוה" אלא הכרעת הלכה ע"פ יסודות ההוראה ממקורות התורה בגדרי מצוה זו ותנאיה וערך מצב השעה.

2. "הראב"ד דקאוונא הצטרף להיתר".

הוא הכריע והחליט את ההיתר, כמבואר אח"כ, וחילק בין מלאכות דרבנן למלאכות דאורייתא - שאותן לא יעשו ע"י ישראל בעצמם גם אחרי היתר המכירה, וכן ר' יהושע מקוטנא, וכן אאמו"ר הרב זצ"ל, שלא כהגרש"מ שרצה להתיר גם מלאכות דאורייתא ע"י ישראל אחרי המכירה. ואמנם גם ר' יהושע מקוטנא זה לשונו ביחס למניעת מלאכות דאורייתא ע"י ישראל: "טוב לעשות זכר לשמיטה שבכל מלאכות דאורייתא לא יעבוד ישראל", ישועות מלכו סי' נה, "שיעבוד הישראל בשנת השביעית קשה מאוד וכו' אבל מלאכות דאורייתא אע"ג ששביעית בזה"ז דרבנן קשה מאוד להתיר" וכו', שם סי' נו, וכן שם סי' נט. וכן האדר"ת ואאמו"ר זצ"ל נזהרו בלשונם ולא כתבו על זה לשון "אסור"; האדר"ת זצ"ל כתב על זה לשון "חומרא" ונחמיר".

והלא מפורש אח"כ בדברי ר' יצחק אלחנן: העליתי להתיר ע"פ העצה למכור וכו', אך כהיום וכו' והי' זה לי לנחת רוח ולרצון בראותי כי אין אני יחיד בדבר הגדול הזה וכו', אשר אין ביכולתם לשכור פועלים נכרים אם יעשו בעצמם נתיישב בדבר הזה וכו'.

5. "הנהיג את המכירה באופן החלטי"

הלא מפורש חזר על זה כמה וכמה פעמים, גם במכתבים החוזרים אל המושבות, גם בנוסח הצעת סדר המכירה, גם בשבת-הארץ במשפט-כהן באגרות, שאין זה החלטי אלא לפי הכרח המצב של אותה שעה.

שם. "שמצאוה בין כתביו משנת תרפ"ב"?

מניין? הלא מפורש שם שהיא שייכת לשנת תרס"ט.

7. "קשה למצוא עובדים נכרים"

ע"ל ב2 במוסגר.

"משום ארנונא"

מלבד המצב הכללי של צורך חיי נפש, גם ליישוב הארץ כולו וגם לעובדים בפרטיותם, הלא גם הארנונא עצמו של ממשלת ישראל נוגע לחשבונותינו הכספיים עם הגויים בסילוק החובות וה"פיצויים".

וכן מצב העמידה "על הספר" הוא בולט עכשיו ביותר - בהמשך מצב-המלחמה המכונה "שביעת נשק" - לא רק ביחס פרטי של אותם שדות אלא גם ביחס כללי.

ולענין כח ההרשאה למכירה, הלא המכירה היא של גוף הקרקע, ואותם שלא יאבו להתחס לזה הלא אין להם בעלות מוחלטת על גוף הקרקע. - וגם זכים להם זכות זו שלא מדעתם. (משפט כהן עמ' שס).

7-8. על התוספתא ריש פרק ח' פירש הגאון "חסדי דוד" שאפשר שזה שייך רק בזמן שהשביעית היתה מדאורייתא ועכשיו דאינה אלא דרבנן אין להקפיד כולי האי, - ועאכו"כ עכשיו בזמננו זה עם כל יסודות ההיתר השייכים לו.

אמנם יתכן להשתמש בתכנית כזו, ביחס לפירות, בתור חיזוק הזכר וההיכר לשביעית, גם אחרי סדור המכירה, לאפשרות העבודה והמסחר; כמו שסודרה

בשמיטת תרע"ו מסירת-הפקר, וזהירות בטיפול הפירות, והחתמת ערך המחירים שלהם בהבלעה של טיפולם החיצוני, - גם אחרי סידור המכירה.

אך לאידך גיסא התנהגות כזו ביחס לפירות תהא קובעת להם את החלטת ערכם בתור פירות שביעית, שלא בהתחשבות עם הפקעת חיובם שלפי יסודות ההיתר של הוראות גאוני קשישאי והכרעתם להלכה ולמעשה. וא"כ יהא להם ערך גם בזהירות של קדושת שביעית אשר עליהם להלכותיהם.

ו.17. "שאיין מכירת קרקע עדיף משכירות קרקע שאסורה מדרבנן".

ע' משפט כהן סי' סה שמכירה לזמן היא ענין מיוחד ואינו בכלל הגזירה של שכירות. ומוסברים הדברים ביותר לפי מהות ענינה של מכירה שהוא החלטת רשות של קנין הגוף, ומה שאינו כן הוא שלא כדרכה ושלא כענינה, לצד החיובי של ההקנאה לקונה, אלא שאעפ"כ דרגת קנין גוף זמני זה מספיקה להפקיע למשך אותו הזמן את שייכות הקנין של המוכר, שהיא נשללת ע"י חלות מכירתו אל הקונה לזמן, ולעומת זה שכירות ענינה הוא שייכות בלתי החלטית ותכנה הוא קנין פירות, ובמה שהיא כדרכה וערכה שייכת בה הגזירה אטו ממכר. ועוד לפי שייכות של איסור מכירה בשיטת הרמב"ן משום לצמיתות, אינה ענין למה שהוא ארעי בזמן. וגם אין בא לא חניה ולא חן, משא"כ בשכירות לפי מהות ענינה. וכן ביותר לשיטת החינוך ומשמעות הרמב"ם שהוא מקושר עם איסור הישיבה בארץ, במקום שהטעם מפורש בקרא פן יחטיאו.

ז. שם. ע"ד מכירת האילנות עם שטח קרקע שבשיעור יניקה - "הא אין מוכרין להם גם במחובר לקרקע".

שוב אין זה אלא במכירה החלטית, ולא נמצאה המשכת גזירה זו במה שאינה כן כנ"ל. ולשון הגמרא "דקא מפקע לה ממעשר" י"ל שאינו שייך אלא על הפקעת מצות מעשר מגופה של הקרקע והמחובר לו, ולא על הפסקה זמנית שהישראל אינו מקיים אותה אז, ואך בשכירות לפי ענינה ומדרגתה יש בה דין גזירה אטו הא. ומהאי טעמא גופא אין לחדש שהשהייה כשלעצמה תהא אסורה כמו שכירות. ולשונו של ר' יהודה "וקוצץ" אינו מכריח דוקא שהקונה מחויב לקוץ, די"ל שהוא אינו בא אלא לאפוקי מדר' מאיר שאינו אומר אלא משיקוץ, דאהא פליג ר"י ושרי בתנאי זה ושהוא הגוי הקונה יהא קוצץ אח"כ ולא שהישראל המוכר יקוץ מקודם. ובכל מכירה, כיון שלאותו זמן יש לה דין הקנאה, ודאי מסתבר שלאותו זמן יש בה רשות ואפשרות משפטית לעשות מיני שינויים בגוף הקרקע והמחובר, ולא שיהא מחויב לעשותם.

ח.23. "למאי הכותב שתהא הקבלה תלוי' אח"כ בדעת המוכר".

י"ל שלגבי ערך המכירה ודאי עדיף שתהא חלות קנייתה באה ונגמרת מצד המוכר, שהיא באה להפקיע את קנינו, ולא מצד הקונה, ואין זה ענין להשמיט פעולה של המוכר בזה משום הימנעות מצד לא תחנם, כי לגבי זה עיקר ההכרעה היא מה שאינו בהחלט ומה שהוא לטובת הישראל, ולולא זה י"ל שחלות הקנין מצד פעולת הקונה אינה מקילה את מציאות המכירה והחנייה. אך בכ"ז הושמט אח"כ כל ענין זיקה זו אל פעולת המוכר, ונשארה סתמיות תקפה של מכירה זו כמו שהיא.

שם. "ביחס המכירה לשתי שנים אל הקנאה ע"מ להחזיר".

י"ל אדרבא שמציאות התנאי הזה הרי היא פוגמת את ערך הקנין הזה דאגיד במעשה ההחזרה שצריך להקשות מצדנו, משא"כ בסתמיות החלטיותה למשך זמן זה.

שם. "שיש רשות לקונה לקוף"

זהו ענינה ודרכה של המכירה כנ"ל.

שם. ששום סוגי המכירה אינם תלויים זב"ז, - זה מחייב ומקיים את מציאות שמושו. ותקון התנאי ע"י לקוף הוא בעצמו עושה את אפשרות המכירה, ולא דווקא מה שהוא עושה זהו אח"כ, אבל אין זה מוחלט שם כלל שהוא לא יקוף.

ט. 26. "שלענין שביעית לא מצינו היתר ב"ד להפקיע".

לענין שביעית מצינו היתר ב"ד "פוקו וזרעו בשביעית", לפי הטעמים לכל מר כדאית לי'. וסדור המכירה הרי אינו בא אלא להצטרף אל יסודות ההיתר ולהקל את מעמסתם.

החילוק בין דורות הקדמונים להאידינא בענין זה הוא בעיקרו לפי חומר המצב בהרחבת סיבוכו וקישורו עם סדרי המסחר והיצוא, ועאכו"כ עכשיו בריבוי העלייה וקושי הקליטה והכרח השמירה וההגנה.

וכן ההסברה בקונטרס אחרון לשבת-הארץ במה שרוב הקרקעות הם בידי נכרים, הרי היא באה בעיקרה לקביעת ההכרח הזה של המצב, - ועאכו"כ עכשיו לפי כל בחינות המצב מכל צדדיו.

י. 27. "מלפנים - לא ההינו (!) למכור שדותיהם שזהו מילי דפרהסיא" (!).

זה נכתב ביחס להוראת המכירה של המהרי"ט, והשמן המור, ר' יצחק אלחנן וכל שאר הגאונים שהחליטו כדעתו. וכאילו זה דבר-עבירה שבא בבחינת המשקל של בצנעא ובפרהסיא.

"משום שיש עבריינים בזדון, ובמדה יתירה מזה, לכן נעשו הרבנים מוכרחים להזדקק להיתר ההפקעה מחיוב שביעית."

והלא להד"מ, הלא הוראתם זו של הגאונים מורי ההיתר הובררה והוחלטה, בתור הוראת שעה, בזמן שלא היו עבריינים כאלה, ובעיקרה לא משום העבריינות המצויה אלא משום קיום היישוב וכל יסודות ההיתר וצירופיו הברורים לפי כל השיטות וחילוקיהן.

יא. 31. "מה מועיל היתר מכירת הקרקע לנכרים אם אין קנין נכרים מפקיע".

מבואר בשבת הארץ במבוא פרק יא, ע"פ דברי הסוגיא דגיטין מז שם דבדרבנן - וכן בשביעית בזה"ז - יש קנין לנכרי להפקיע, לכו"ע.

יב. 35. "נקטו הגאונים המתירים הקולא של הפוסקים שבדרבנן יש קנין להפקיע גם קדושת הקרקע".

כנ"ל מבואר ומפורש הוא בגמרא ורש"י בגיטין שם שבדרבנן יש קנין לנכרי להפקיע לכו"ע, גם לענין גוף הקרקע.

יג. 36. "למ"ד אין קנין לנכרי הרי ישראל המוכר עובר על שביעת שדהו, שלא תעבד גם ע"י אחרים ואפילו ע"י נכרים, ואף שנמצאו רבנים שפקפקו ע"ז וכו' ודאי אין לערער על סתמא דגמ" וכו'.

כבר נתבאר שבדרבנן יש קנין לנכרי. אכן כל ההנחה הזאת שהישראל עובר על שביתת שדהו מצד עצמה גם שלא בעבודתו שלו בעצמו איננה אלא חידושו של המנחת-חינוך, - שבכח דרשתו בעצמו את הפסוק רוצה לחלוק על המהרי"ט והפאת-השולחן מארי דארעא דישראל. והאדר"ת כתב על חידושו זה של המנ"ח שאין לו שום מקור לא בדח"ז ולא בדברי רבותינו הראשונים. ובראש הקונטרס אחרון בשבת-הארץ מבואר באריכות דלא כחידושו זה של המנ"ח. והם לא ערערו על סתמא דגמרא אלא הקימו פשטא דסתמא דגמרא. ובעוללות-שביעית ב"סיום" מבואר שגם במהרש"ל וגם בתוס' הרי"ד אינו מוכרח כלל חידוש זה.

יד.38. "אם נקטינן שאין קנין לנכרי מסתבר שהישראל העובד עובר על ושביתה הארץ".

כבר נתבאר שלא הא ולא הא: בדרבנן יש קנין, ואין מקור הכרחי לאיסור בשדה שהיא קניינו של נכרי.

שם. "כל הרבנים המקילים לא ההינו לסמוך על השיטה היא, שגם מדרבנן אין שמיטה בזה", והתירו רק עבודות דרבנן ולמי שאין ידם משגת לשכור פועלים נכרים וכו' ולא להלכה קבועה אלא להוראת שעה".

כבר נתבאר למעלה כי מלבד מה שהגרש"מ והגר"א אליאשברג התירו הכל גם הגרי"א מקובנה והגר"י מקוטנא והאדר"ת וכן אאמו"ר הרב זצ"ל לא כתבו שום איסור על העבודות גם דאורייתא אחרי המכירה, אלא לא רצו להתיר (הגר"י מקוטנא: "קשה להתיר" וכדומה, האדר"ת קורא לזה "חומרא", הגרי"א מקובנא: שעוד נתיישב בזה, וכן אאמו"ר ז"ל: להתיר ע"י שינוי לפי הכרח הדחק), וכמובן כל זה להוראת שעה לפי המצב ולא לקביעות.

טו.39-42. לענין עבודת הזריעה חוזרים הדברים ביחס לכל החומרא לגבי מלאכות דאורייתא, - ודרך ההוראה במשפט-כהן להתיר ע"י שינוי.

טז.43-45. לענין הזריעה במים י"ל שדוקא מצד ההנחה של חיוב השביתה לגופה של הקרקע יש לשלול את מה שאינו בקרקע, ויסודה של הנחה זו הרי הוא מפוקפק, אלא שגם חיוב השביתה הפשוט והמוחלט של הגברא הישראל הוא ביחס לעבודתו בקרקע ובמחובר לה, מה שהוא מובלט ומבורר ע"י הדגשת התורה את ענין השביתה ביחס לארץ. - ולעומת זה יש לדון על הזריעה במים שיש לה ערך של זריעה לגבי שבת (וע' מנחות ע בענין חיטים שירדו בעבים), מצד זה גורם, אלא ששוב כאן העיקר הוא העבודה שבשדה ובכרם ובארץ.

זז.46. "זמירה". וכו'.

מבואר ומבורר בשבת-הארץ ובמשפט כהן ובאגרות הראיה החילוק בין אפני הזמירה שאינם כולם מדאורייתא.

יח.47. "נטיעה". וכו'.

מבואר בשבת הארץ החילוק בין שני אפני נטיעה, של זרע או של שתיל.

יט.49. "כל הרבנים שהתירו התנו שיש להתיר רק העבודות שמדרבנן". כבר נתבאר למעלה שלא כל ולא התנו, לענין חרישה.

ולענין נטיעה, מלבד החילוק שבאופן הנטיעה, הנה הנחיצות להוסיף נטיעות בשנה זו שיש לדון בה לפי ידיעת המצב הישועי והמדיני, ולפי ערך חיי נפש של רוב העולים והמתישבים, שאין להם מה לאכול ופרנסתם היא הנטיעה של השתילים.

כ.50. מה שדרושה הוספת שינוי בקצירה ובצירה, גם אחרי המכירה, י"ל שענין העבודות הללו הוא לא משום הפירות אלא משום הקרקע. ועוד בה להידור כמו ההשתדלות להמנע מעבודות דאורייתא גם אחרי המכירה. וכאן יותר אפשרי ולכן יותר חיובי.

כא.51. כובד שאלת הזריעה, - כמו במשפט כהן - הוא בעיקרה בזריעה הקדומה שהיתה נהוגה אז, ולא כ"כ בזריעה במכונות של עכשיו שיותר קלה בה אפשרות השינוי.

כב.53. "שכל הרבנים בדור הקודם אסרו, עבודות דאורייתא ע"י ישראל".

כבר נתבאר לעיל, שלא כל ולא אסרו בהחלט.

כג.54. בענין הלאו דלא תחנם. ע' מנחת חינוך תכ"ו, ומש"כ בהערות למשפט כהן, וגם מצד מה שאין קנין י"ל שהוא כמו דלא אהנו מעשיו ואעפ"כ האיסור על הישראל כמו בתמורה. וכמו שמצד דרבנן יש קנין י"ל שחזר כח האיסור דלא תחנם. אך יש לחלק בין הקנין לקדושת המצוות לחניה בגוף הקרקע.

ויש לדון לפי הרמב"ן אצל ל"ת לצמיתות אם הם אעפ"כ קשורים אהדדי.

כד.55. המכירה להפקיע קדושת המצוות אינה מבטלת קדושת הארץ. מבואר בפרק האחרון במבוא לשבת הארץ, ובחת"ס יו"ד רלד, כמו בכפ"פ.

אמנם קדושתה העצמית הזאת של הארץ, המחייבת לגבי ישראל את חבתה ויישובה ושיבתה, איננה ענין הכרחי מצד עצמו למניעת החנייה בקרקע לגויים, שהיא מצדם של ישראל אחיזת נחלתם בה.

כה.56. "שמענו שהי' מרבנים שטענו שמכיון שהמכירה היא לטובת הישוב הישראלי אין כאן איסור חנייה לנכרי מלא תחנם. וכו'. אבל אין זה כלום" וכו'.

הרבנים האלה, "שטענו שכשהיא לטובת יישוב ישראל אין האיסור דלא תחנם", שדבריהם אלה "אינם כלום" ונקראים בפרק זה בשם "קולות שאין להן בסיס", - הם: ר' יהושע מקוטנא וישועות מלכו סי' נה: "אמרתני בפשיטות שטוב להתיר למכור לנכרי, ואע"פ שאסור ליתן ולמכור קרקע בא"י כיון שהוא לטובת היישוב פשיטא דאין כאן איסור דלא תחנם", האדר"ת ומכתי"ק נדפס בסוף שבת הארץ "שלא כהו"ל" שזו כלל לא תחנם, ובשגם כל עיקר הלאו היא כמובן כדי שתהיה לנו אחיזה באה"ק ולא להם, ואם נחמיר כ"כ הרי א"א ח"ו שתהי' לנו. וסברא זו מצאתי גם בשמן המור שם", אאמו"ר הרב זצ"ל ומשפט כהן סי' נח: "לא שייך אי' דחניה בקרקע דמכירה כזו וכו' שהיא לטובתינו כדי שיתחזקו ישראל בקרקע וכו', שכיון שישוד הדבר הוא לטובת הישראל לא אסרה תורה, וכו' דאיסור תורה ליכא בכה"ג שמוכר לטובת ישראל". - ר' יוסף ענגל ב"אוצרות יוסף" על שביעית בזה"ז ו"ומשום לא תחנם דאוסר נתינת חניי' בקרקע לעכו"ם י"ל דליכא כיון דהמכירה היא רק להפקיע איסור שביעית וכו'" - "ושמעתי שאיזה רבנים החמירו ואסרו העבודה בשביעית ואני אומר לא מן השם הוא זה וכו'".

כו.שם. "כשהישראל הנותן יש לו מזה הנאה אין זו מתנת חנם משא"כ במכירה כל מוכר דרוש לו כסף והמכירה היא גם לטובת המוכר".

הגאונים הנ"ל לא חילקו בזה: גם לגבי כל מתנה אמרינן בגמ' שיש בזה צד שהיא כמכר משום דאי לאו דעביד ליה הנאה לא ה' נותן לו מתנה. (מגילה ב"מ) (ובר"נ נדרים כד. משמע שתלוי לפי ערך המתנה וחשיבותה). ובמכירה יש סברא שהיא בכלל יותר טובת הקונה. וכאן טובת הישראל היא מיניה וביה בגוף הענין: שיחזיקו בקרקע עי"ז כנ"ל.

וכן הסמיכו לזה כולם מטעם ההיתר למשחרר עבדו עפ"ד הר"ן בגיטין שם, ואע"פ שאינה טובת ישראל בגופה של פעולה זו עצמה אלא נמשכת ממנה.

כז.שם. "הדוחק בשביל השמיטה אין לחשוב להכרח שהרי זוהי מצות התורה".

הדוחק וההכרח וביחוד הכללי, הלא היא עאכו"כ יותר מאשר במצב פרטי שענינו של הכפ"פ. ואין זו מצות התורה בשביעית דרבנן. וגם אין הדוחק בעצמו המצוה אלא הנטישה עם חלות הברכה המובטחת בסדר ההנהגה בקיום המצוה בחיובה מן התורה. ודחק הארנונא הנמשך ממנה נחשב להכרח.

כח.57. "אין זו צד היתר, לגוי שיש לו כבר חניה בקרקע, מסתבר שכל הוספת קרקע מוסיפה לו חני".

הרי זה ענין של ריבוי בשיעורים לאיסור, ונידון במבוא לשבת-הארץ פרק יב. - וכן בכל ריבוי מוסיף מציאות האיסור.

כט.שם. "למכור לישמעאל שאינו עובד ע"ז".

יש מלבד ד' בעל החינוך שאיסור לא תחנם בחניה בקרקע הוא שייך לאיסור ישיבתם בארץ פן יחטאו, כן גם משמעות ד' הרמב"ם והראב"ד בה' ע"ז, וע"ש בכס"מ, ובהערות למשפט כהן, שהוא בשייכות לעבודת כו"ם.

ל. 2-61. והלא מכירת אילן ושחת וקמה היא רק לזמן ואסורה ומשמע דמדאורייתא ג"כ אע"פ שהיא לזמן משום שאינם מתקיימים אלא זמן מוגבל ועומד להקצץ, הרי המכירה שלהם היא החלטית, ואינם חוזרים, ולא כקרקע שהיא חוזרת לבעליה בכלות הזמן אע"פ שבינתיים הקונה יכול לעשות בה שינויים. וגם הזמן אינו מסוים וקבוע כמו במכירה של קרקע שהיא לזמן קצוב. וכמבואר לעיל י"ל שגם מדרבנן אינה בכלל האיסור, דלא שכיחא ואינה כדרכה וכענינה של מכירה משא"כ בשכירות שהיא מעיקר ענינה לפירות. וכנ"ל שקציצת האילן ע"י הגוי אינה מחויבת אלא אפשרית ואפשרותה תנאי ויסוד במכירה, ולכן גם אינה קובעת הגבלת הזמן.

לא.65. "כל המכירה נעשית כדי לקיים האילנות וכו', וכשמתנה ע"מ לקוץ היא מנגדת לכל המכוון של המכירה".

אינה מנגדת, לפי שהמכירה היא לא בשביל האילנות אלא בשביל כל עבודות הארץ והסחורה וכו', ולאידך גיסא התנאי ע"מ לקוץ אינו מכריח אלא מרשה ומאפשר כדרך מכירה, וגם אינה ענין לקציצת כל האילנות והגידולין, וגם אם נתעכב הקונה ולא קצץ אין זה מכריח שהישראל אסור לו לטפל בעבודות אילן זה מאחר שידוע שסופו לחזור לישראל בכלות הזמן, או גם בגידולי הקמה והשחת שאמנם מתקיימים וכאילו נקצצים מאליהם אח"כ.

לב. 66-69. מה ששכירות לא קניא הלא בע"כ היא שענינו קנין גמור, אלא איזה צד קנין, שמשום זה אמרינן ממכר היא לגבי אונאה, שאם לא היה בה לגמרי שום צד קנין כלל לא הי' בה ענין גם לאונאה, ועל מדה מצומצמת זו של קנין שנשארה בשכירות, כמו לגבי אונאה, י"ל שיצטרף להפקעת כל החלטיותו של הקנין של הישראל דלגבי שביעית.

והא דאיסור שביתת השדה, דע"ז טו, בלא"ה נתבאר למעלה שאינו מכריח, גם בד' מהרש"ל והרי"ד, דבר מיוחד נוסף על איסור הגברא, וכד' והאדר"ת בסוף שבת הארץ והשבת הארץ בקונטרס אחרון, וכמש"כ ב"עוללות שביעית".

שם. "מכירת השדה לפירותיה" - מאן דכר?

לג. 71. מכירה לזמן היא לאותו זמן מוחלטת, וע"מ להחזיר היא קשורה בתנאי של מעשה ההחזרה מצד הקונה.

לד. 2-71. הפקר יש בה גם צד קנין כללי, ע' הערות לדעת כהן. וע' מבוא לשבת הארץ ע"ד חיוב השביעית לגבי כללותה של הארץ לישראל.

גם יהא כולל גם את הגדולין, ויש בהם ענין לאפקעתא דמלכא, במחלוקת הב"י והמבי"ט.